

tikten sonra, bunların özellikle hikmet, şecaat, iffet ve adaletten ibaret dört temel fazilette en üst seviyeye çıkmak için büyük gayret sarfettiklerini anlatır. Müellif, bu bölümün sonuna doğru ahlâk alanında iki türlü düşünce ve yaşama tarzından bahseder. "Mezheb-i mensûh" diye adlandırdığı ilk telakki, geçmişteki seçkin şahsiyetlerin yüksek ahlâk ve fazilet yoludur. İkincisi ise devrin ileri gelenlerince mezheb-i mensûhun yerine konan "mezheb-i muhtâr" dir. Bu yol fesat, zulüm, şahsî menfaat ve ikiyezülül-ğün hâkim olduğu bir yaşama tarzıdır.

Ahlâku'l-esrâf hikmet, şecaat, iffet, adalet, sehavet, hilim ve vefâ, hayâ, doğruluk, merhamet ve şefkat konularının işlendiği yedi bölümden (bab) meydana gelir. Her bölümde, önce "neshe-dilmiş mezhep" ele alınarak mensuplarının o bölüme konu olan faziletlerinin tarifi yapılır; eski düşünürlerin ve İslâm büyüklerinin bu husustaki görüşleri sıralanır. Daha sonra "tercih edilmiş mezheb" e geçilir ve bu telakkinin, zamanın büyükleri ve ileri gelenlerinin ahlâkına hâkim olan insanlık dışı davranışlar ve kötü düşüncelerden ibaret olduğu gözler önüne serilir. Kısaca müellif, Allah ve Resulü'nün hükümleri yerine sultanların ve emirlerin buyruklarının hâkim kılındığını ve "yüce Allah doğru söyledi" (صدق الله العظيم) esasının yerine "emir doğru söyledi" prensibinin geçerli hale geldiğini anlatır.

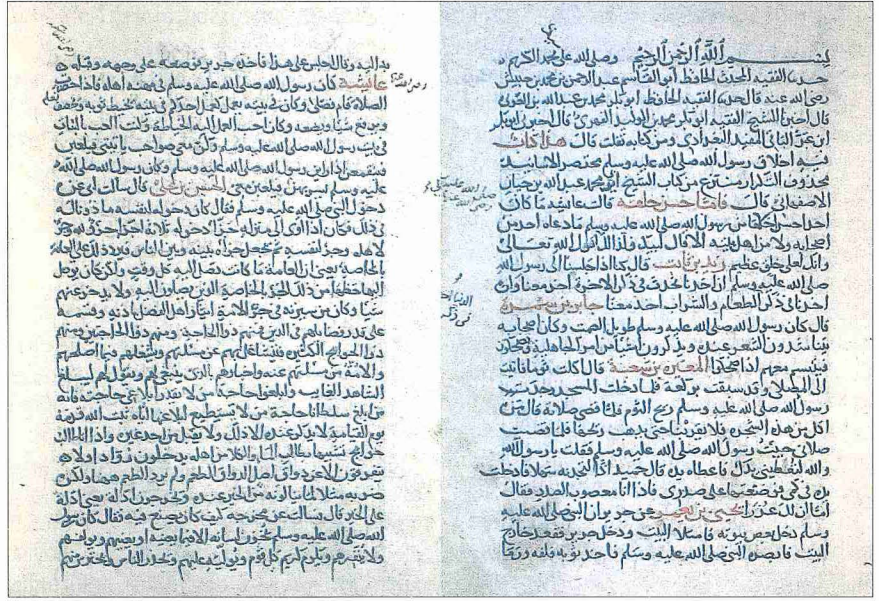
Ahlâku'l-esrâf'ın yedi babı, Cengiz Han ile halefleri zamanında ve özellikle İlhanlılar'la Timur saldırısı arasındaki fetret devirlerinde hüküm süren her türlü rezalet ve kötülükleri huy edinmiş yönetici kadro ile onlara kayıtsız şartsız boyun eğen veya boyun eğmek zorunda kalanların durumlarını yansıtan yedi ayna gibidir. Eskiden beri Avrupalılar'ın ve özellikle Osmanlılar'ın dikkatini çeken ve müellifin *Külliyât*'ı ve *Müntehab-ı Leâ'if*'i içinde çeşitli zamanlarda basılan eserin henüz ilmî bir neşri yapılmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ubeyd-i Zâkânî, *Ahlâku'l-esrâf* (Külliyât içinde, nşr. Abbas İkbâl-i Âştîyânî), Tahran 1332 hş., II, 8-31; a.mlf., *Müntehab-ı Leâ'if* (nşr. H. İsfahânî—M. Fertê), İstanbul 1303, s. 7-31; Abbas İkbâl-i Âştîyânî, *Külliyât* [Ubeyd-i Zâkânî], Tahran 1332 hş., I, Mukaddime; Ethê, *Târîh-i Edebiyyât*, s. 118-119; Safâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 1270-1272; Tahsin Yazıcı, "Ubeyd-i Zâkânî-i Kazvînî", *İA*, XIII, 2; P. Sprachman, "Aqlâq al-Aşraf", *Elr*, I, 723-724.

M. NAZİF ŞAHİNOĞLU

Ahlâku'n-nebî'nin Ebû Bekir Muhammed b. Velîd et-Turtûşî tarafından yapılan muhtasarının ilk iki sayfası (Miller Ktp., Feyzullah Efendi, Tarih, nr. 1308/2, vr. 36^a)

AHLÂKU'n-NEBİ

(Ahلاق النبى)

Ebû'ş-Şeyh el-İsfahânî'nin
(ö. 369/979)

Hz. Peygamber'in şemâil ve
ahlâkına dair eseri.

Tam adı *Ahlâku'n-nebî ve âdâbüh* veya *Mâ zükire fi hulûkı Resûlillâh ve keremih ve keşreti ihtimâlih ve şidde-ti hayâ'ih ve âfvihi* olan eser, Hz. Peygamber'in ahlâk ve şemâil* ine dair rivayetleri ihtiva etmektedir. Her rivayetin ayrı bir senede dayandırıldığı kitap sekiz bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm bir mukaddime ile ashâb-ı kirâ-mın Hz. Peygamber hakkında verdiği bilgiler; ikinci bölüm onun ahlâkı, cömertliği, öfkesine hâkimiyeti, hayâ duygusu, af ve müsamahası; üçüncü bölüm cesareti, tevazuu, çeşitli olaylar karşısında gösterdiği farklı tavırları, merhameti ve yumuşak huyluluğu; dördüncü bölüm güler yüzlülüğü, şakası, yürümesi, konuşması ve giyim tarzı; beşinci bölüm harp âletleri, ev eşyası, temizlik ve süs malzemesi; altıncı bölüm Kur'an okuyuşu, ibadet hayatı; yedinci bölüm yiye içtiği ve sevdiği yemek ve meşrubat, evlilik hayatı, cemiyetle olan ilişkileri; sekizinci bölüm ashabyı ile olan çeşitli münasebetleri, yolculukları, mesciddeki ibadetleri gibi hususları ihtiva etmektedir.

Ahlâku'n-nebî Ebû'l-Feyz Ahmed b. Sıddîk ve Ebû'l-Fazl Abdullah b. Muhammed es-Sıddîk adlı kardeşler tarafından Kahire'de neşredilmiştir (1378/1958). Eseri Ahmed Muhammed Mürsî yine Kahire'de (1392/1972) ve Dr. Seyyid el-Cümeylî de Beyrut'ta (1406/1986, 2. bs.) tekrar yayımlamışlardır. Eserin Ebû Bekir Muhammed b. Velîd et-Turtûşî tarafından yapılan muhtasarı Millet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Feyzullah Efendi, nr. 1308/2, vr. 36^a-68^a).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'ş-Şeyh, *Ahlâku'n-nebî ve âdâbüh* (nşr. Seyyid el-Cümeylî), Beyrut 1406/1986; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 945-946; Ziriklî, *el-A'âm*, IV, 264; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mu'elli-fîn*, VI, 114; Sezgin, *GAS*, I, 200-201; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 51; Müneccid, *Mu'cem*, IV, 53-54.

A. OSMAN KOÇKUZU

AHLAT

Van gölünün kuzeybatı kıyısında
mezar âbideleriyle meşhur
tarihî bir şehir ve
bugün Bitlis'e bağlı ilçe merkezi.

Ahlat Urartular'dan Osmanlılar'a kadar çeşitli devlet ve hânedanların idaresinde kalmıştır. Şehrin en eski sakinleri olan Urartular buraya Halads, Ermeniler Şaleat (Şaliat), Süryâniler Kethath, Araplar Hilât, İranlılar ve Türkler ise Ahlat demişlerdir.